

Marcin Skulmowski

WSPÓŁCZESNE POSTRZEGANIE ROLI DYDAKTYKI W SZKOLNICTWIE WYŻSZYM – ARTYKUŁ DYSKUSYJNY

CONTEMPORARY PERCEPTION THE ROLE OF DIDACTICS IN HIGHER EDUCATION – DISCUSSION ARTICLE

Katedra Ekonomii Menedżerskiej i Rachunkowości, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny
w Szczecinie, ul. Żołnierska 47, 71-210 Szczecin

Summary. Work research and teaching at the university, starting as an assistant, in addition to teaching activities related to the research and publishing the results. Both educational activities and research takes a lot of time. Academic staff, often under pressure to meet deadlines, face a dilemma, which activities, teaching or research, to devote greater attention. The article discussed the teaching (not) is in first place in university.

Słowa kluczowe: dydaktyka, europejskie ramy kwalifikacji, jakość, jakość kształcenia, nauczyciel akademicki, szkolnictwo wyższe.

Key words: didactics, European Qualification Framework, quality, the quality of education, university, university teacher.

WSTĘP

Po roku 1989, w czasie przemian ustrojowych w Polsce, pojawiła się presja, aby szybko reformować polskie szkolnictwo. W wyniku tego przez ostatnie 20 lat szkolnictwo wyższe było jednym z najbardziej dynamicznie rozwijających się obszarów. Zachodzące zmiany miały jednak głównie charakter ilościowy, przejawiający się wzrostem liczby szkół wyższych ze 112 w 1990 r. do 461 w 2010 r. Upowszechnienie kształcenia na poziomie wyższym oraz rozszerzenie zakresu społecznej odpowiedzialności uczelni spowodowało pewne zagrożenia dla jakości ich funkcjonowania, przede wszystkim dla jakości kształcenia i badań naukowych. W toku zachodzących przeobrażeń zabrakło działań, które gwarantowałyby jakościowy rozwój polskich uczelni (Brzeziński i Elias 2003; Chmielecka 2003). W rezultacie tych przeobrażeń powstały różnorodne plany i strategie, mające na celu poprawę jakości kształcenia szkolnictwa wyższego w Polsce. W ostatnich latach przykładem takich działań jest opracowanie krajowych koncepcji projektu środowiskowego „Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego 2010–2020”, jak również realizacja założeń Europejskich Ram Kwalifikacji (http://www.ec.europa.eu/eqf/home_pl.htm, dostęp 26.10.2013) które mają na celu podniesienie jakości nauczania z zapewnieniem porównywalności efektów kształcenia w wymiarze krajowym i międzynarodowym.

Wśród innych dziedzin aktywności należy wymienić organizowanie konferencji dydaktycznych, które także odgrywają kluczową rolę w ciągłym polepszaniu jakości kształcenia w instytucjach szkolnictwa wyższego. Z dobrodziejstw takich działań powinni korzystać przede wszystkim

młodzi pracownicy akademicy, którzy na początku swojej kariery bardzo często nie mają żadnego doświadczenia dydaktyczno-naukowego.

Celem niniejszego artykułu jest próba przedstawienia roli dydaktyki i jakości kształcenia w obliczu zmieniającej się rzeczywistości. Opracowanie zawiera wnioski, wynikające z obserwacji i doświadczenia autora.

MATERIAŁ I METODY

Opracowanie artykułu poprzedziły studia literatury, dotyczącej dydaktyki w szkolnictwie wyższym. Podstawowymi metodami zastosowanymi w artykule są analizy źródeł oraz metody dedukcji i indukcji.

POJĘCIE DYDAKTYKI I JAKOŚCI KSZTAŁCENIA W SZKOLNICTWIE WYŻSZYM

Dyskusję dotyczącą realizacji dydaktyki w szkolnictwie wyższym należy rozpocząć od zdefiniowania podstawowych pojęć z nią związanych.

Dydaktyka to jedna z głównych gałęzi nauk pedagogicznych, która zajmuje się procesami nauczania i uczenia się. Termin „dydaktyka” pochodzi od greckiego określenia *didasco* – uczyć w znaczeniu nauczam (kogoś), *didacticos* – nauczający. Po raz pierwszy tego sformułowania użyto w XVII w. w Niemczech. Pierwotnie, na przełomie XVII i XVIII w., dydaktykę traktowano jako sztukę nauczania, a więc swego rodzaju zdolność praktyczną, czyli umiejętność przekazywania informacji, skupiając się na osobie nauczyciela i na tym, co robi. Pod koniec XIX w. pojmowanie dydaktyki się zmieniło. Zaczęto ją definiować jako sztukę uczenia się, skupiano się nie na osobie nauczyciela, lecz na osobie uczącej się na kolejnych poziomach dydaktycznych (od przedszkola do studiów wyższych) w instytucjach oświatowych, a także poza nimi. Takie postrzeganie dydaktyki obowiązuje do dzisiaj, m.in. w pracach Wincentego Okonia i Czesława Kupisiewicza. Według Słownika pedagogicznego Okonia (2007), dydaktyka to jedna z podstawowych nauk pedagogicznych, której przedmiotem jest kształcenie ludzi, a więc wszelkie nauczanie innych i uczenie się, niezależnie od tego, czy odbywa się ono w szkole, poza szkołą czy w codziennych sytuacjach życiowych.

Dydaktyka w szkolnictwie wyższym obejmuje swoimi badaniami wszystkie przedmioty i szczeble pracy nauczycielskiej. Dlatego nazywa się ją dydaktyką ogólną lub ogólną teorią nauczania i uczenia się (Kupisiewicz 1996). Oprócz dydaktyki ogólnej istnieją również dydaktyki szczegółowe, czyli tzw. metodyki nauczania poszczególnych przedmiotów.

Uznaje się, że nauka i uczenie się są ściśle ze sobą powiązane i tworzą nierozzerwalną całość. A zatem nie przeciwstawia się ich sobie ani nie podporządkowuje się jednego procesu drugiemu. Proces nauczania, jak i uczenia się jest nazywany w literaturze mianem „kształcenia” (Okoń 2007).

Obecnie problematyka jakości kształcenia w segmencie szkolnictwa wyższego jest jednym z priorytetów zarówno w praktyce europejskiej, jak i polskiej. Należy podkreślić, że jest to pojęcie, zarówno na gruncie szkolnictwa wyższego, jak i w odniesieniu do wielu innych dziedzin, trudne czy wręcz, zdaniem niektórych, niemożliwe do zdefiniowania (Bugdol 2008). W literaturze funkcjonuje szereg podstawowych ujęć pojęcia jakości. Najważniejsze z nich przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Podstawowe ujęcia jakości

Postrzeganie jakości	Charakterystyka
Jako doskonałość	Jakość ujmowana jest w związku z koniecznością dostarczenia produktu lub usługi. Wysoki standard może być osiągnięty tylko przez wysokie nakłady, co powoduje, że produkty lub usługi dostępne są niewielkiej części populacji, przez co mogą być traktowane jako dobro luksusowe, podwyższające status osoby z nich korzystającej.
Jako korzystny stosunek efektów do nakładów	W tym podejściu szczególnie nacisk jest położony na działania pro jakościowe powiązane z racjonalnym gospodarowaniem nakładami materialnymi.
Jako przygotowanie do osiągnięcia celów instytucji	W tym ujęciu jakość ma znaczenie jedynie w odniesieniu do celów stawianych sobie przez organizację. Znaczenie jakości wyraża się w ocenie stopnia, w jakim instytucji udaje się realizować ustalone wcześniej cele.
Jako spełnienie oczekiwań i potrzeb klienta	W tym podejściu nacisk kładziony jest na identyfikację potrzeb i oczekiwań klientów jako punkt wyjścia do projektowania produktu lub usługi. Generowanie jakości polega więc na określeniu działań zmierzających do zaspokojenia potrzeb zewnętrznych interesariuszy.
Jako transformacja	Z tej perspektywy jakość jest procesem ciągłego doskonalenia, w którym szczególnie nacisk jest położony na działania pro jakościowe powiązane z prawidłowym wykorzystywaniem posiadanych zasobów.

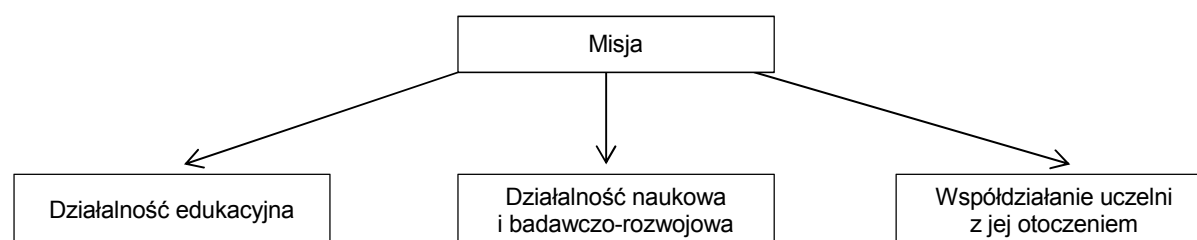
Źródło: opracowanie własne na podstawie: What is Quality in... (1994).

Analizując różne rozumienie pojęcia jakości, można stwierdzić, że nie sposób określić jednej, uniwersalnej definicji jakości kształcenia w szkolnictwie wyższym. Jakość w dużym stopniu zależy bowiem od kontekstu, w jakim ją umieszczamy, i może mieć inne znaczenie dla różnych grup interesariuszy – studentów, pracowników akademickich, absolwentów. Niewątpliwie dla każdej grupy interesariuszy pojęcie jakości kształcenia w szkolnictwie wyższym powinno mieć wspólny mianownik, który można określić jako realizację założonych standardów kształcenia, uzyskanie odpowiedniego stopnia zadowolenia studentów z usług oferowanych przez uczelnie oraz osiągnięcie celów związanych z procesem kształcenia.

WPÓŁCZESNA ROLA NAUCZYCIELI AKADEMICKICH W REALIZACJI DYDAKTYKI

Instytucje kształcenia wyższego, odwołujące się do paradygmatu jedności i poznawalności świata, istniały już w starożytności, m.in. akademie Platona czy Arystotelesa. Pełniły one ważne funkcje w zdobywaniu, przechowywaniu i przekazywaniu wiedzy – funkcje, które w czasach nowożytnych stały się misją uniwersytetu.

Współczesny uniwersytet w swojej misji ma zapisane trzy podstawowe zadania: kształcenie, badania naukowe i służbę publiczną (rys. 1). Znaczenie każdego z tych zadań dla pojedynczej instytucji edukacji wyższej zależy od przyjętej przez nią wizji działania i roli do spełnienia. Definiując tę wizję i rolę, uczelnia musi brać pod uwagę fakt funkcjonowania w konkretnym otoczeniu lokalnym i globalnym. Ponadto zarówno edukacyjna, jak i badawcza misja uczelni ma publiczny charakter, co nakłada na nią szczególne zobowiązania wobec całego społeczeństwa.

Rys. 1. Misja współczesnego szkolnictwa wyższego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Jelonek i Skrzyńska (2010).

Do realizacji misji każdej jednostki oświatowej szkolnictwa wyższego są zobligowani nauczyciele akademicy¹, którzy zostali zatrudnieni jako pracownicy naukowo-dydaktyczni. Zakres obowiązków takich pracowników można podzielić na trzy podstawowe obszary, które pozostają w ścisłym związku z misją uczelni, są to:

- nauka;
- dydaktyka;
- organizacja.

Do obowiązków naukowych nauczycieli akademickich należy prowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych niezbędnych do własnego rozwoju naukowego (artystycznego) oraz rozwój twórczości naukowej (artystycznej), prowadzenie seminariów naukowych i doktorskich (lub udział w nich), opieka nad rozwojem naukowym doktorantów.

Kolejnym obszarem obowiązków nauczycieli akademickich jest dydaktyka. Obszar tych zadań dotyczy działalności edukacyjnej instytucji szkolnictwa wyższego. Zalicza się do nich prowadzenie zajęć dydaktycznych ujętych w planach i programach studiów wyższych (stacjonarnych i niestacjonarnych) oraz doktoranckich (stacjonarnych i niestacjonarnych).

Dydaktyka ogólna jako nauka bada przede wszystkim procesy nauczania i uczenia się (kształcenie) organizowane systematycznie według wcześniej przyjętego planu, który obejmuje bezpośrednio osobę nauczyciela akademickiego oraz pośrednio – wskazówki zawarte w programie nauczania i podręcznikach. Natomiast dydaktyka szczegółowa obejmuje swym zakresem metodykę nauczania poszczególnych przedmiotów. Prawidłowa realizacja obowiązków dydaktycznych wymaga zatem wykonywania wielu dodatkowych czynności, takich jak:

- formułowanie celów nauczania i uczenia się wraz z ich szczegółową charakterystyką;
- ustalenie zasad doboru treści nauczania i uczenia się;
- bieżąca analiza wartości dydaktycznej poszczególnych metod nauczania i ich doboru;
- badanie środków dydaktycznych w celu optymalizacji ich stosowania;
- ustalanie optymalnych form organizacji nauczania i uczenia się (np. dostosowanie tempa przedstawiania materiału do umiejętności i wiedzy studentów).

Głównym celem tych czynności jest wykrywanie nieprawidłowości w procesie kształcenia dzięki ciągłej analizie warunków i rezultatów nauczania i uczenia się charakterystycznych dla tego procesu.

Do zakresu zadań nauczycieli akademickich należy także udział w pracach organizacyjnych uczelni, związanych z procesem dydaktycznym, badaniami naukowymi oraz przygotowywaniem wniosków i realizacją grantów, programów i projektów.

WYNIKI I DISKUSJA

Polskie szkolnictwo wyższe, mimo imponujących wskaźników ilościowych, wciąż nie może pochwalić się wysoką jakością kształcenia. Na taką ocenę mają wpływ przede wszystkim słabe powiązanie dydaktyki z rynkiem pracy, małe zaangażowanie nauczycieli akademickich w proces

---

¹ Nauczyciel akademicki – nauczyciel pracujący na uczelni. Nauczyciele akademicy na podstawie Ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym są zatrudniani jako pracownicy naukowo-dydaktyczni, pracownicy dydaktyczni, pracownicy naukowci. W opracowaniu skupiono się głównie na pierwszej grupie nauczycieli.

dydaktyczny, jak również ich wieloletowość (Bauman 2003). Świadczą o tym także m.in. stosunkowo krytyczne dla Polski raporty opracowane przez organizację OECD² (Fulton i in. 2007) oraz Diagnoza stanu szkolnictwa wyższego w Polsce (2009). W toczącej się dyskusji nad kondycją szkolnictwa wyższego w Polsce można usłyszeć głosy świadczące o niezadowoleniu z funkcjonowania uczelni wyższych. Krytycznie wypowiadają się zarówno pracownicy naukowci, jak i studenci.

Nauczyciele akademicki stanowią wyodrębnioną i homogeniczną grupę zawodową. Czas pracy nauczyciela określony jest zakresem jego obowiązków naukowych, dydaktycznych i organizacyjnych, do których należą m.in. prowadzenie badań naukowych i publikowanie ich wyników, realizacja zajęć dydaktycznych, a także kształcenie i wychowywanie studentów. Pracownik naukowo-dydaktyczny ma za zadanie zrealizować określony zakres materiału zawarty w sylabusie, który jest ogólnie ustalany w programie studiów. W praktyce jednak nauczyciel akademicki często sam dobiera treści i formy pracy zgodnie z oczekiwaniami studentów oraz dostosowuje tempo prowadzenia zajęć dydaktycznych do ich możliwości percepcyjnych. Realizacja obowiązków dydaktycznych pochłania dużo czasu. Do prowadzenia ćwiczeń i wykładów trzeba się bowiem odpowiednio przygotować (treści przekazywane na zajęciach, materiały pomocnicze dla studentów). Ponadto do tych obowiązków należy zaliczyć także konsultacje, sprawdzanie kolokwii i egzaminów. Należy również zaznaczyć, że wypełnianie pensum dydaktycznego nie jest jedynym obowiązkiem pracownika naukowego. Oprócz działalności dydaktycznej ważną jest również sfera pracy badawczej nauczycieli akademickich (prowadzenie badań, pisanie artykułów naukowych, podręczników akademickich itp.), która jest o wiele bardziej czasochłonna i wyżej oceniana. Wszyscy nauczyciele akademicki podlegają okresowej ocenie, stosownie do zakresu posiadanych obowiązków. Podstawą tej oceny są osiągnięcia naukowe, którym przypisuje się większe wagi w porównaniu z dydaktyką czy pracami organizacyjnymi. Z tych powodów działalność dydaktyczna nie zawsze stawiana jest na pierwszym miejscu. Pracownicy akademicki, często pod presją wyznaczonych terminów, stają przed dylematem, która działalność, dydaktyczna czy naukowa, powinna dominować. Ponadto prowadzenie badań naukowych wpływa na możliwość uzyskania awansu zawodowego i uznania przez innych członków społeczności akademickiej. Sfera badawcza determinuje zatem karierę nauczyciela w szkolnictwie wyższym. Takie postrzeganie może powodować obniżenie roli procesu dydaktycznego i jakości kształcenia. Podkreślić należy, że jakość kształcenia to nie tylko zadowolenie studentów, ale przede wszystkim zdobyte przez nich wiedza i umiejętności, które warunkują osiągnięcie w przyszłości sukcesu zawodowego i społecznego.

Na obniżenie jakości kształcenia mogą wpłynąć także czynniki psychofizyczne, związane z zawodem nauczyciela akademickiego. Niewątpliwie należy do nich syndrom wypalenia zawodowego. Kontakt z drugim człowiekiem, zaangażowanie emocjonalne, stałe doskonalenie określonych kompetencji powodują, że wykonywanie tego zawodu jest absorbujące psychicznie,

---

² OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju). Obecnie w skład OECD wchodzi 30 państw (w tym Polska). Celem OECD jest wspólne stawianie czoła ekonomicznym, społecznym i środowiskowym wyzwaniom. Komisja Edukacji OECD przeprowadziła w 2003 r. w Polsce generalną inspekcję szkolnictwa wyższego. Końcowy raport przedstawia sytuację polskich uniwersytetów, koncentrując się na systemach i zasadach ich funkcjonowania.

wyczerpujące i stresujące, co w konsekwencji wpływa na jakość pracy naukowej, tj. tworzenie nowych koncepcji naukowych, rozwiązywanie problemów naukowych. Ma też wpływ na wychowanie i nauczanie studentów (Majchrzak 2011). Negatywne skutki wypalenia zawodowego nauczycieli akademickich dotyczą więc nie tylko ich samych, ale również studentów. W polskim szkolnictwie wyższym ciągle nie jest powszechne traktowanie studenta jako klienta instytucji edukacyjnej, którego zadowolenie z wysokiej jakości produktu stanowi jedną z podstawowych racji bytu uczelni.

Należy zauważyć, że problematyka dydaktyki i jakości kształcenia w szkolnictwie wyższym jest bardzo złożona, przez co nie ma możliwości opisanie w jednym artykule wszystkich czynników na nią wpływających. Rozważania te powinny być jednak kontynuowane ze względu na aktualny charakter tych zagadnień.

PODSUMOWANIE

W artykule poruszono problemy dotyczące dydaktyki i jakości kształcenia w instytucjach szkolnictwa wyższego, w których – w wyniku szybkiego rozwoju ilościowego – dążenie do jakości stało się koniecznością. Z tego wynika presja na podnoszenie jakości pracy dydaktyków. Pojęcie jakości wymyka się jednak ramom definicyjnym. Najlepszym podsumowaniem rozważań dotyczących tego pojęcia są słowa: „[...] jakość jest jak miłość. Każdy o niej mówi i wie, o czym mówi. Każdy wie i czuje, kiedy przychodzi. Jeśli jednak spróbuje zdefiniować to pojęcie, odchodzi z pustymi rękami” (Vroeijstijn, cyt. za: Jakość kształcenia w szkolnictwie wyższym... 2001, s. 42). Słowa te wskazują, że pojęcie jakości usług świadczonych przez uczelnie należy także traktować wielowymiarowo, gdyż można je odnieść do różnych obszarów działalności uczelni i do różnych jej interesariuszy, przez co powstaje problem jej pomiaru, monitorowania, ewaluacji i ewentualnej modyfikacji jakości kształcenia na danej uczelni.

Jakość kształcenia zależy przede wszystkim od stopnia realizacji założonych standardów kształcenia. Zakres obowiązków i wysokie wymagania wobec nauczycieli akademickich sprawiają, że dydaktyka nie zawsze jest stawiana na pierwszym miejscu. Zdaniem autora jest to spowodowane prowadzoną przez nich działalnością naukową, która stanowi podstawę okresowych ocen nauczycieli akademickich i warunkuje uzyskanie awansu zawodowego. Takie podejście może znacząco wpłynąć na obniżenie poziomu dydaktycznego prowadzonych zajęć, a tym samym jakości kształcenia.

Zdaniem autora niniejszego artykułu dydaktyka na uczelniach nie jest doceniana, a sukcesy dydaktyczne poszczególnych nauczycieli akademickich są niemal niewidoczne dla wydziałów i uczelni. Być może wprowadzone krajowe ramy kwalifikacji, które są odpowiednikiem europejskich ram kwalifikacji, stanowią klucz do rozwiązania problemu dzięki modyfikacji celów i sposobów kształcenia oraz porządkowaniu klasyfikacji dyplomów. Działania te powinny zwiększyć efektywność oraz przejrzystość akademickiej edukacji.

PIŚMIENNICTWO

- Bauman T.** 2003. Zagrożona tożsamość uniwersytetu, w: Uniwersytet – między tradycją a wyzwaniem współczesności. Red. A. Ładyżyński, J. Raińczuk. Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 53–68.
- Brzeziński J., Elias A.** 2003. Ocena wewnętrzna i zewnętrzna jakości kształcenia w szkołach wyższych. Warszawa, SWPS ACADEMICA, ISBN 8389281066.

- Bugdol M.** 2008. Zarządzanie jakością w urzędach administracji publicznej, Warszawa, Difin, 17.
- Chmielecka E.** 2003. Korzyści i koszty związane z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w sferze szkolnictwa wyższego. Warszawa, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej.
- Diagnoza stanu szkolnictwa wyższego w Polsce.** 2009. Ernst&Young Business Advisory, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, <http://www.uczelnie2020.pl/zobacz/diagnoza-stanu-szkolnictwa-wyz-2>, dostęp: 27.09.2013.
- Europejskie Ramy Kwalifikacji**, http://www.ec.europa.eu/eqf/home_pl.htm, dostęp: 26.10.2013.
- Fulton O., Santiago P., Edquist C., El-Khawas E., Hackl E.** 2007. OECD Reviews of Tertiary Education „Poland”, <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/thematicreviewoftertiaryeducation-country-reviews.htm>, dostęp: 15.10.2013.
- Jakość kształcenia w szkolnictwie wyższym. Słownik tematyczny.** 2001. Red. M. Wójcicka. Warszawa, Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego Uniwersytetu Warszawskiego, 42.
- Jelonek M., Skrzyńska J.** 2010. Jakość kształcenia w szkolnictwie wyższym. Ewaluacja jakości dydaktyki w szkolnictwie wyższym. Kraków, WSE, 11–35.
- Kupisiewicz C.** 1996. Podstawy dydaktyki ogólnej. Warszawa, Polska Oficyna Wydawnicza BGW, 18–25.
- Majchrzak I.** 2011. Wypalenie zawodowe u nauczycieli akademickich. Folia Pomer. Univ. Technol. Stetin. 2011, Ser. Oeconomica 287(63), 137–146.
- Okoń W.** 2007. Nowy słownik pedagogiczny. Warszawa, Wydaw. Akademickie „Żak”, ISBN 9788389501783.
- Ustawa z 27 lipca 2005r. Prawo o szkolnictwie wyższym.** DzU z 2005 r., nr 164, poz. 1365 z późn. zm.
- What is Quality in Higher Education?** 1994. Ed. D. Green. London, Society for Research in Higher Education, 101–111.